

Pere Anguera

JOSEP CORNUDELLA CABRÉ,
NOVEL·LISTA DE VILAPLANA

Jean Paul Sartre, un dels intel·lectuals més lúcids del segle passat, dedica unes pàgines brillants de la seva primera novel·la *La naúsea* a descriure la galeria de retrats del museu municipal de Bouville, la localitat imaginària on situa la ficció. A través de la fesomia dels personatges que n'havien configurat l'elit i del coneixement que en té per les suposades biografies, intenta bastir una radiografia de la ciutat i dels seus habitants. Conèixer l'àmbit en què un s'ha criat dona moltes llums per comprendre'n la forma de ser i de sentir. Saber qui es valora forneix múltiples clarícies sobre el sentir i el pensar dels seus hereus. Jo, per exemple, sempre que entro a l'ajuntament de Reus i veig la col·lecció de frares, monges i militars que hi configuren la major part de la galeria de fills il·lustres lamento la imatge que un foraster es deu forjar de la ciutat, en veure-hi insinuat un món cavernícola i reaccionari, del tot allunyat de la realitat. Per ajudar a bastir una imatge correcta i polièdrica és bo que els pobles honorin tothom que des de diferents registres ha enaltit el nom de la localitat natal amb el treball realitzat en els més diversos àmbits d'actuació. Quina és a hores d'ara la imatge de Vilaplana a través dels rostres i les actuacions dels seus fills que fins avui han estat públicament homenatjats?

No en conec la nòmina exacta però em temo que no figura entre ells cap que destaquí en el conreu de la narrativa i que hagi convertit els espais del terme municipal en acolorida font d'inspiració, ni tampoc cap que hagi defensat amb energia les idees de progrés i canvi social. Segur que més d'un vilaplanenc ha escrit sobre el poble i la seva gent, però cap d'ells no ha fet conèixer en lletra impresa les fabulacions que la contemplació calmosa del seu paisatge li ha suggerit. Només hi ha una excepció, Josep Cornudella i Cabré, Pep Poncell, nat a Vilaplana el 1900 i mort a l'exili mexicà el 1998. Fou un narrador entusiasta i oblidat. En vaig descobrir l'existència cap al 1974 quan, preparant la

Bibliografia catalana reusenca, vaig ensopegar amb un per mi del tot desconegut Josep Cornudella que havia editat tres novel·les a Reus: *El calvari de la Merceneta*, *Vides tèrboles* i *Al cor de la muntanya*, publicades respectivament el 1927, el 1934 i el 1937. Totes tres en edició d'autor i cada una configurant un volum de més llargària i ambició que l'anterior. De més llargària i, com vaig constatar en llegir-los, escrits cada vegada amb més traça i grapa, amb més ofici i més control de la llengua. No en sé l'èxit de vendes, ni el ressò entre els coetanis; però tot i que dels dos darrers, segons consta al colofò, se'n tiraren 500 exemplars, cosa que fa pensar que *Vides tèrboles* es deuria exhaurir, o almenys obtenir una venda considerable, avui en dia són de molt mal haver, i no en saben donar raó en les llibreries de vell, ni surten a les parades d'andròmines del passeig de Prim de Reus on van a parar moltes biblioteques comarcals en desfer-se'n els hereus.

Els tres llibres són una mena d'aiguaforts abruptes, de passions encrespades, sobre la vida a pagès, en un món rural gens idíl·lic, en un moment cronològic indeterminat, però que es pot situar entre la segona i la tercera dècada del segle XX. Si la capital comarcal, Reus, hi surt amb el seu nom, com hi surten alguns dels seus carrers i places, no se'ns diu el del poble on viuen o d'on provenen els protagonistes, que és fàcil d'identificar amb Vilaplana, i altres paisatges es corresponen amb les terres de la Mussara. Cornudella no degué gosar identificar-los per mor dels arguments provocadors, gens aptes per morals de sagristia, sobretot en els quadres més generalitzadors de *Vides tèrboles*. El to feréstec dels arguments, inspirats possiblement en episodis de la crònica negra comarcal, ajuda a explicar el silenci i l'oblit caiguts sobre l'autor i l'obra. És cert que el sexe i la violència hi ocupen un lloc destacat, però estic convençut que la nota editorial avantposada a *Vides tèrboles*, on s'adverteix al lector que l'obra és "cruament realista" i aconsella que no el llegeixi "cap ànima espantable" es tracta més d'una argúcia editorial, per incitar-ne la lectura i les vendes, que no pas d'una recomanació conscient. Qui hagués llegit, i ho havien fet la majoria dels lectors en potència, Raimon Casellas o Víctor Català, per a no parlar de Juli Vallmitjana, poques sorpreses podia trobar en Josep Cornudella. La mateixa crueltat, els mateixos instints primaris, la mateixa sexualitat encesa. Com tampoc s'havia de sorprendre gaire qui conegués les primeres narracions de Salvador Espriu, amb alguna de les quals, les històries del Plem o de la Melera, em sembla veure-hi més d'un punt

de contacte. Si els escenaris de Víctor Català són un Empordà ambigu, també són unes terres evanescents les de Cornudella.

En llegir els llibres per primera vegada vaig apressar-me a buscar notícies sobre l'autor i fou Joaquim Santasusagna qui me'n facilità la primera pista: era un pastor vilaplanenc autodidacte, una mena d'escriptor natural, no contaminat per les tradicions acadèmiques (que podia recordar el poeta modernista Antoni Isern), que després de la guerra s'exilià a Mèxic, on hi va fer fortuna, i des d'on es va casar per poder amb una noia de Reus. La història em va emocionar i, en redactar l'apartat dedicat al Baix Camp per la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, amb la voluntat de compensar parcialment que el seu nom no constés a la GEC, hi vaig fer constar "és fill de Vilaplana el novel·lista Josep Cornudella i Cabré, exiliat a Mèxic el 1939". Referència que pel que sé s'ha mantingut en les posteriors edicions de l'obra.

Cornudella, físicament baix, prim i eixerit, actiu i dinàmic, ple de simpatia i d'iniciatives, impulsà la creació d'una biblioteca pública al poble, bàsicament amb llibres catalans, on organitzà i dirigí un grup teatral -amb el qual sembla que arribà a estrenar alguna obra pròpia-, empenyí la pràctica esportiva (ell feia d'àrbitre als partits de futbol) i en general actuà com a dinamitzador de la vida cultural i social de Vilaplana, on la seva presència era imprescindible en qualsevol acte que sortís de la quotidianitat. Els qui encara el recorden en tenen la imatge d'una persona cordial i de tracte encisador, una mica somiatruites, atractiu però poc atent al dia a dia, cosa que el feia, en el dir de la gent, més recomanable com a amic que no pas com a gendre. Compromès amb la catalanitat i el pensament d'esquerres, col·laborà al diari *Foment*, portaveu del Foment Republicà Nacionalista de Reus, un dels embrions de la futura Esquerra Republicana. Per un article publicat el 1923 fou detingut, tot just iniciada la dictadura de Primo de Rivera, acusat de promoure el separatisme. Amic dels seus amics, els organitzava àpats suculents a la Mussara. Un dels xeflis, que s'allargassà fins a l'endemà, el convocà per llegir-los *Vides tèrboles*, que entusiasma tant als de la colla que es comprometeren a finançar-ne l'edició. Un d'ells, sospito que el llibreter i futur editor Salvador Torrell, en feia aquest retrat en una mena de pròleg: "Cornudella és la cançó de l'enfadós. Sempre es plany. Està malejat per la lluita. El combat inútil l'ha dut al poble. Allí somriu, però el seu somriure és una elegia persistent i seguida: ha gustat massa la vida i aquesta, dura, l'ha dut a viure la dolça quietud de la vila

arraulida al peu de la muntanya... Els bens, el camp, les bosquines, tot això és una bella cosa per a refer una vida. Però haver de viure condemnat a escriure i sofrint pensant amb la ciutat, marxant, de tant en tant com una au victoriosa i retornant com el moixó que busca l'arbre del repòs august, com el consol de la cosa més estimada". L'estil no és massa afortunat, ni l'expressió excessivament clara, però sí que evidencia el neguit de Cornudella, més aviat malagradós del seu destí, empresonat pels deures laborals, lluny d'una vida cultural ciutadana dinàmica. Ell que deuria delir per les tertúlies lletraferides es trobava condemnat a menar un ramat. Enmig dels indrets de pastura deuria doldre's de la vida que menava, allunyat de coneixences il·lustres com Ventura Gasol, amb qui de vegades sortia a recórrer les muntanyes.

La vida al poble, el pasturatge del bestiar, li oferien llargues estones per a la reflexió i l'escriptura, mentre el contacte amb la seva gent li fornava el coneixement d'històries més o menys truculentes, més o menys adulterades pel pas dels anys i els successius narradors, que després aprofitava a les seves narracions. La llarga rutina esdevinguda forma de vida només es va trencar amb la guerra civil. Si fins aleshores no s'havia mogut de Vilaplana i com a molt feia escapades a Reus per veure amics, portar articles al diari o participar de manera més o menys activa en conspiracions de partit o en tertúlies diverses, al ritme dels nous temps es veié abocat a un activisme més dinàmic, que li obrí noves perspectives. La gent el recorda com a un dels responsables del Socors Roig a la comarca que portava roba a les noies del poble perquè confeccionessin peces de vestir per als soldats del front o els refugiats. L'amic camuflat com El Guaita ho confirma, sense donar-ne detalls, el 1937, en presentar *Al cor de la muntanya*: "Cornudella, avui, reviu una epopeia vivint la guerra d'a prop i passant els camps de batalla i les carreteres castellanes damunt d'unes baluernes de queviures, i va i ve de Madrid, com confiat recader, amb una cançó als llavis. Viu el sentit del cant i la rialla mentre veu com s'ensagna la terra i el dolor atueix als pobles pel malastre de l'aviació".

Sense la revolta militar de 1936 i les seves nefastes conseqüències, primer una guerra civil, després una llarga dictadura, és molt possible que s'hagués fet un nom en el món literari català. El progrés de l'obra ho prometia i una ploma ben trempada ho augurava. La part publicada no desmereix de la de molts autors més recordats i alguns fins i tot reeditats. Però als 38 anys es trobà obligat a abandonar-ho tot, la casa,

el treball, les esperances literàries, les il·lusions polítiques. Va haver de creuar la frontera i començar una nova vida, amb sort, però amb dosis innegables d'enyorança. Ara que es debat als parlaments, el català i l'espanyol, sengles lleis de memòria històrica, em sembla un deure ètic inajornable retre homenatge a aquells que com ell veieren la vida truncada, víctimes múltiples d'un destí despietat que els anorrea tots els somnis i esperances, mentre veien com una dictadura inclement esmicolava el país i convertia el destí en engrunes. Sense el franquisme, Vilaplana es podria enorgullir d'un novel·lista respectable, ara només ho pot fer, i cal que ho faci, d'un narrador en potència que demostrà amb escriure una ardida capacitat de fabulació. La publicació d'aquest llibre és un acte de justícia inajornable, en nom de la democràcia i de la cultura catalana.

Aquest text havia de ser el pròleg a la possible reedició de la novel·la *Al cor de la muntanya*, que l'ajuntament de Vilaplana semblava disposat a tirar endavant el 2007, com a presentació general de l'autor i l'obra. Al final tot quedà reduït, sembla que per qüestions econòmiques, a un petit acte d'homenatge a l'hora del vermut d'un dia festiu. És allí on vaig llegir-lo.